

Sjællandske træk i Grundtvigs sprog og digtning.

Af *Morten Bredsdorff*.

Mine tilhørere.

Egentlig er det lidt dristigt at stå frem i Fyns Forsamlingshus, hvor de fleste tilhørere vel er fynboer, og fortælle, at Grundtvig var sjællænder. Har han ikke selv sagt, at han som barn af omflyttende præsteslægter og med sin skolegang i Tyregod og Århus og ophold på *Langeland* tidligt havde erhvervet sig »den universalisme i Danmark«, der gjorde ham til dansker uden noget særpræg af landsdel og dialekt? Og har ikke frem for alt hans gerning, den opvækkelse af et nyt åndeligt liv i skole og kirke ikke mindst her på Fyn – de grundtvigske friskolers og valgmenigheders frodige muldjord – lært os, at han netop var en dansker, hævet over skellene mellem landsdelene, en åndelig arv for alle vågne danske borgere?

Derom behøver vi ikke at strides. I Grundtvigs liv og digtning fandt nogle af denne lille nations ypperste egenskaber et levende og kraftigt udtryk, og virkningerne deraf er ikke forstummet selv midt i dette verdenskrigenes og revolutionernes urolige århundrede.

Alligevel er der god grund til at mindes, at selv de største personligheder er kommet til verden af en kvindes skød, og selv de rigeste evner har deres rod i en snæver kreds, et hjem, en egn, et milieu. Ja, måske er det gavnligt netop nu, hvor sindene er så stærkt udadvendt og store kredse af europæisk og internationalt omfang er begyndt at åbne sig for os, at minde om, i hvor høj grad netop de store ånder er knyttet til deres lille hjemstavn, og hvor vidt træets grene kan række og skygge, når det stadig suger næring af sin egen jordbund.

Grundtvig var sjællænder, ikke blot gennem sin fædrene og mødrene slægt fra Odsherred og sin egen fødsel i en sydsjællandsk lands-

by. Han var det i sind og skind lige til sine gamle dage. Da hans tidsskrift »Danskeren« i 1851 måtte gå ind af mangel på abonnenter, skrev han et muntert afskedsdigt til sine trofaste læsere. Her kalder han sig, som så ofte før og siden, »en gammel *Sjællandsfar*«, som selv når han er graven nær dog skæmter helst på huleranden, »og gjærne gjør en smule nar, især ad døden og ad fanden, altså ad tysken først og sidst —«.

I det samme digt minder han sine læsere om den lilleverden, som han bedst forstår og holder mest af: »At Danmark af den store verden er kun en meget lille del, og at desårsags håns-gebærden mod dansken er i Tyskland hel, det ved vi alle, og tillige det vitterligt vel kaldes må, at i det hele Danmarks Rige min verden er en lille vrå, så ubetydelig til skue, som jeg er selv fra tå til top, når ene i min skriverstue jeg slår i danske ordbog op. Men ej desmindre foretrækker jeg lille Danmarks ø for hvad der pralende sig strækker fra Middelhav til Østersø, og læseverden min den lille, skønt lille nok endog på dansk, for rummet, hvori bas de spille på tysk, på engelsk og på fransk. Ja, foretrækker, sandt at sige, det muld, hvori jeg går og sår, for det udstrakte verdensrige, der som en støvsky for mig står.«

Og så vender han sig direkte til sine læsere: »I kredsen, der som krans sig slynger om skjalden grå i Danevang, når småt han nynner, lidt han synger som bælt og sund i bølgegang, her ønsker han i aften-svale, til nytårs-morgen bryder frem, et *sællandsk* ord med dem at tale om vort og kæmpevisens hjem, om Danmark dejligst vang og vænge, om bøgens hjem ved bølgen blå,« altså et *sællandsk* ord om det *sællandske landskab* og dets historie, der her bliver et med Danmark.

Sit kære *Sydsjælland* glemte Grundtvig aldrig. Selv da han forlængst var blevet københavner og i mange år havde boet fast i hovedstaden, vendte han atter og atter tilbage til sin hjemegn, hvor »som barn på landet jeg var hjemme« og hvor han som en gråhærdet gæst alligevel følte sine rødder og sugede ny kraft til sin gerning.

Sommeren 1851 tilbragte han sammen med sin skønne anden hustru, fru Marie, på hendes lille smukke herregård Rønnebæksholm i Mogenstrup sogn, syd for Næstved og nær hans eget fødesogn Udby-Ørslev. Han var da nær de 70 – støvets år – og i et langt digt »Sydsælland« lader han minderne få frit løb. Har de hidtil »ladet som ingenting«, vælder de nu frem som et helt kildespring.

Den lille landsby Fladså erindrer ham om et af de allerførste ord, hans barnepige lærte ham, »Fladså med de høje Elle«, som han troede:

var ellepiger, et eventyragtigt minde fra de spæde år. Og så nævner han sine kendte og kære steder i sit »*Sællands Sønderlide*, Grønne-lund ved bølgen blå, hvor jeg gik med kval og kvide, og hvor først jeg lyset så –«. Her ligger »Udby kirke, nem at kende« nær ved skovbakken »Ambjærg med dit lyse hår«. Og fra præstegårdens dige skimtede man »Volmers tårn ved verdens ende – og min løvsals tilje blå« d. v. s. Vordingborg, Smålandshavet og Storstrømmen syd for de store bøgeskove.

Så hilser han den lille vordingborgske herregård »Iselinges Venesæde, med den stille, dunkle skov«, – »Præstø Bugt med smulle vande, Præstø by med yndighed! Aftenskyer med guldrande, hvor min sol gik venlig ned, og stod tidlig op påny, i midsommers morgengry – med hilsæl, godmorgen!« – Og han nævner nogle af de mange herregårde i det frugtbare, sydsjællandske landskab, hvor han selv kom som barn eller senere: »Nysø med de gamle hække og den gamle venlighed – Gisselfeld med åbne grave og for skjalden åben dør« og »Ulsø-Olstrup, værd at male, med din pæne præstegård, med dit kor af nattergale, med din skov af gule hår.« Sådan fortsætter »den gamle Sællandsfar«, som han også kalder sig i dette digt, mens minder bliver lyslevende, og han selv er opfyldt af bryllups-glæde.

Mod digtets slutning mindes han påny sin barnetid og de sælsomme indtryk, han da modtog, når »mig ind ad øre for, et af *Sællands gamle ord*, malet på guldkværnen.« Thi nu – efter treårskrigen – gælder det at vække liv just i sjællænderne og få dem til at komme frem med deres gamle skatte, »arvegods fra Skjold og Dan«. Med en munter hentydning til den velkendte sjællandske syge, kalder han sine landsmænd »dovne kroppe«. Nu skal de ret vise os, i folkeliv og folkeoplysning, hvad de duer til.

»Alvor ramt og miner sure fødes nu hver nat og dag, tyske luftspring, skotske ture er dog ej i *Sællands smag*, gøre kjæde, kaste af, rundtenom i spring og trav, det er *Sællands gammen*. –«

Thi »magelige er vi alle, holder ej af slæb og slid, Derpå kendes Sællands skjalde, som på skjælmeri og vid«; men – tilføjer den altid myreflittige Grundtvig – »men der er dog måde med, så vi gør til tid og sted flittig, hvad os huer.« –

De gamle sjællandske ord, som Grundtvig indsugede allerede, mens han sad på barnepigens skød, findes jo rundt om i hans værker. Tættest er de sået i den berømte, i visse kredse berygtede oversæt-

telse af Saxes Danesaga, men de findes mange andre steder i hans sange og salmer, som vi især skal beskæftige os med idag.

Barnepigen selv har han smukt omtalt i det store digt »Nyårs-morgen« fra 1824. Ikke mindre end 11 af dette store digts vers handler om den sjællandske pige, Malene Jensdotter fra Grumløse, der i over 40 år levede som et »inventarium« i Udby præstegård. Det hedder i Grundtvigs egne forklaringer eller »Glarøjne« til digtet: »Det er ligeledes bogstavelig sandt, at jeg skylder den gamle en stor del af de ord, vendinger og talemåder, som i krønikerne (Saxe og Snorre), og i det hele i min skrift, findes platte og stødende, samt at jeg når jeg står i tvivl om en eller anden ordføjning, jeg da gerne tænker efter: *hvordan sagde Malene?*«

Portrættet af den gamle salmesyngende Landsbymagdalene er kendt: »Med hjertet på tunge, med bogen på skød, med trang til at sjunge, som ordene lød, med værkende lænder, i svaghedens bånd, med rystende hænder, i fædrenes ånd sang højt Magdalene med toner fuldrene, med tårer, den salme så skøn.« Her er hun skildret som den troskyldige salmist, der sang Kingos salmer for den lille Frederik Grundtvig. Men i et senere vers (283) mindes han hendes djærve sjællandske sprog med de gamle ordsprog og fyndige talemåder: »Der døde den gamle, da alt jeg var stor, for stor til at samle de fyndige ord, de vendinger snilde, de mange bække små fra Valdemars kilde (i Midtsjælland), som gør Suså; dog hjalp hun, for føden, mig stodder af nøden, den gang jeg blev lille igen. – Da lavt jeg mig satte i fædrenes grav og ledte om skatte, hun styred min stav.« – Derfor kalder Grundtvig denne gamle bondepige »min sprogmeisterinde« og takker hende med en kærminde på hendes grav. Derfor vil han lære det danske folk at fryde sig »ved gammeldags tale i højloftssale.«

Ja, Grundtvig var sjællænder, ligeså udpræget som maleren Lars Andersen Ring, der er født i et husmandshjem få km fra Udby, og hvis malerkunst som vel ingen anden dansk kunstners er præget af Sydsjællands farver og linier. »Kun hvad der jeg havde kær«, siger Grundtvig selv, »trives i mit urtebed«. »Der lærte jeg foden at røre i ledtog med ællinger små. Der lærte jeg sangen at føre blandt lærkerne gæslinge-grå. Der blev jeg fra skyen og havet med skjaldskabets syner begavet.« (Skovhuset i Sælland, 1844). »Til verden jeg kom i bøgely, så lyset under september sky, som blåner i himmeldybet. Jeg takker min Gud, som øren gav for skjaldskabets røst og runestav, som rejser os over krybet.« (Til fru Asta, 1860).

Uden tvivl har Grundtvig som andre landsbydrengene tilegnet sig det sjællandske landsbysprog fra grunden af, og han har sikkert talt det med sine brødre og jævnaldrende kammerater. Vigtigere er hans sikre *sprogøre*, der tidligt har nemmet den brede og lunerige veltalenhed, der er et så karakteristisk træk både ved det gammelsjællandske og hans eget sprog, og især en ærkesjællandsk ejendommelighed, den hyppige brug af stående talemåder, ordsprog og stavrimede vendinger, af velklingende, lidt stivnede antiteser, som falder let både i munden og i pennen.

Vi kender dem – *mange* af os fra vor sjællandske barndom – *alle* fra Grundtvigs sprog: Sent men sødt i Danevang – Den sommer og den eng – sødt i lyst og sødt i nød, sødt i liv og sødt i død, sødt i eftermælet – gry og kvæld – sæd og høst – ny og næ – lyst og nød – lov og pris. »Den kommer, den kommer, som spådommen lød, den vår og den sommer, det liv efter død, som dug efter sneen, som blomst efter leen, som sang efter suk.« (Efterårs-livet i Danmark, 1851). De er jo indgået i vort eget sprog, disse gamle faste talemåder: Morgenstund, har guld i mund, og guld betyder glæde. Hos Grundtvig hører guld og gammen altid sammen, ligesom bølgerne altid er blå eller blåner, og skoven er grøn.

Om sædekornet, der faldt på alleslags jord hedder det i det genfortællende digt: Den ypperste gav hundredfold, den *voveste* gav ti og tyve – men her har Den danske Salmebogs sprogrensere fjernet det gode gamle sjællandske tillægsord. Det kan de ikke gøre overalt, thi for den, som er fortrolig med det sjællandske sprog, lyder visse af hans vers egentlig bedst med sjællandsk betoning som fx. dette ypperlige vers om *Simon Peters* fiskedræt (Åndelig fiskervise): Sin dunt han passed og vodd han trak, men fandt, ded wå øver magten. Hans skude nikke å voddet sprak, så øverhånds stur wå dragten. Då vinked Simon ad venner trou, å fiskeladning fek skuder tou, så fære de wå å syngge! –

I Saxe-oversættelsen (1823) gjorde Grundtvig jo et målbevidst forsøg på at forvandle den gamle krønike-skrivers fornemme latin til et jævnt og bredt sjællandsk bondesprog, som enhver kunne forstå og selv læse højt. Selv siger han i fortalen til 4. udgave: »At nemlig de lærde udskreg min fordanskning for uefterrettelig og mit dansk i bogen for Bonde-sprog og Borgestue-dansk, det har ingen skade gjort . . .« Og iøvrigt vil han kun sige om sin fordanskning, »at jeg, ved påny at læse den med opmærksomhed og sammen-

holde den med den latinske grundskrift, har fundet, først at den er, hvad en sådan bog frem for alt skal være, læselig, uden hvert øjeblik at minde om, at den er oversat fra et fremmed sprog med en (for) dannemænd meget besværlig og vanskelig stil, og dernæst, at den er så tro, som en sådan bog for at være læselig og gøre sin nytte, endnu kan være –«.

Heri har han i hovedsagen ret. Om troskaben, altså den sproglige nøjagtighed i gengivelsen af Saxos latinske prosa, har der stået strid blandt de sprogkyndige. Om læseligheden kan der kun være en mening. »Danmarks Krønike af Saxe Runemester, fordansket ved NFS Grundtvig«, er virkelig så mundret, naturlig og frisk i sproget, at den uden møje og ofte med stor fornøjelse lader sig læse, ikke mindst af den, som hører det sjællandske tonefald og glæder sig over de mange sjællandske vendinger.

Folkelige vendinger: Han fik gjort kål på hele klatten. Visen skal gerne have lydt sålunde: – Man skal dog ikke tro, at jeg mynter noget på min egen hånd –. Så fik vi has på hexen! Lystighed: »Somme hist, som her, over nakkerne sværd! Så, hej lystig, koras! skær vi rumpen af Mads!«

»Således går det: gammel kærlighed ruster ikke, og gammel vane bider bedst. Sorte hår, men ikke hjerter kan blive hvide med tiden. Hvad man trykker i ler, man ej sletter på tegl, og hvad ondt man i ungdommen nemmer, man sjældn i alderdom glemmer.« –

»Med ræv, siger ordsproget, skal man ræv fange, tyve-lykke er galgenfrist, og hvad med synd man når, med sorrig bortgår.«

»Kongens trælle ville have løjer med den fremmede og bredte et fiddet skind ved døren, som de med en snor trak til sig, da Erik trådte ind, og han havde bestemt *drattet* omkuld, dersom Roller ikke havde været ved hånden og holdt ham i nakken, da han *skræntede*. Bar er broderløs bag, sagde Erik idet han gled, og Gunvor sagde til kongen, at sådanne spilopper burde han ikke tillade. Men Frode gav hende snak for det og sagde: som man reder så ligger man, og en støver, som ikke kan lugte, er et dårligt dyr.«–

»Kvindebrøde skal med ord man bøde, og fruentimmer skal man heller tilgive en dag for længe end opgive et øjeblik for tidligt, og så tilgav Frode sin utro Dronning alt.«

Det sjællandske sprog falder Grundtvig helt naturlig i pennen – også når han rimer. Få eller ingen danske digtere har ejet et så rigt og varieret ordforråd som Grundtvig, aldrig savner han ord, bestan-

dig er nye ordforbindelser rede i hans sind. 1844 sagde han: »Aldrig har jeg fundet det fuglevingede ord så let, så flydende, så kækt, så forvovent og så lykkeligt på mine læber som mellem Skamlingsbankerne, så det kostede kun overvindelse at holde op –«. Men det var ikke blot, da han i 1844 talte på Skamling sammen med Laurids Skau – det gjaldt næsten altid, når digterånden kom over ham. Og det er ikke mindst den folkelige undergrund i hans sprog, der yngler så livligt, hvadenten han nu – som det vel ofte er tilfældet – med vilje vælger jævne eller gammeldags ord for at forstås af den jævne læser og uden at bryde sig om de lærde og akademisk dannede læsers mening – eller, hvad der måske endnu oftere sker, ordene kommer til ham helt naturligt fra dybe lag i hans bevidsthed.

Han rimer – *aldeles imod* datidens litterære og akademiske stil – på bredt sjællandsk: At følges ad i død og grav, det kalder verden galenskav! hedder det allerede i Bisp Villum og Kong Svend. Han rimer djævle på ævle, stavet æble. Ja, i den bibelhistoriske vise om Jakob og Rakel bliver rimet skrevet på rent sjællandsk: Herlig kår fik Labans får, skønt Rakel ej rørte en finger. Spanden som fjer gik op og ner for kæmpen den fløj som på vinger.

Og da Noa fra arken sender duen ud, hedder det med et gammelsjællandsk ord: En uge lenter den drot så prud og sikkert venter han bedre bud med turtelduen som svang mod buen af glug sig ud.

Formodentlig er det også en mindelse om det østdanske sprogs tilbøjelighed til at lægge trykket *på sidste* del af sammensatte ord, når Grundtvig ikke sjældent støder vort øre, med hvad mange ville kalde forkert tryk i hans vers: Thi han som har *vandKilden* han går for os i ilden. Da randt for os guldTærning – Hvo hende vil hylde i sandhed er viis hvor hun har højSædet er Guds paraDis. – Korsfæstelse af synd og død er heltedød til livet.

Og mange andre steder, som fx. i dette karakteristiske vers: »Kilden er een, og floden med er end småBækkene mange, engene er ved flodens bred alle de skønne græsGange.«

Og som han i Saxe- og Snorreoversættelserne strør om sig med gamle ordsprog og fyndige talemåder, eller selv danner ny i stil med de gamle, således også i hans vers, med den tilføjelse, at her skaber han hyppigst selv nye fyndord:

Har hånd du lagt på Herrens plov da se dig ej tilbage – et ord som tidligt gik Martin A. Hansen til hjerte, og hvorover han skrev et fint lille stykke om plogen.

Aften først, derefter morgen, så den gamle regning lød,
 evig fryd kun efter sorgen, evigt liv kun efter død.

Har vi toppet, må vi dale, det er loven under sol – hvad Grundtvig vel kendte allerbedst fra sit eget vældigt bevægede sinds bølgegang mellem opstemt livsglæde og tungsind.

Det er så yndigt at følges ad for to som gerne vil sammen være /

Påske og pinse udsprang af jul –

Nådeløs barm er skilt fra Gud, tro er for den et lovens bud,
 nåden et ord den ej kender.

»Vil nogen Guds forsætter hemme / han nødes til selv dem at fremme.«

Det er blandt folk et gammelt ord: hver djævel har sin tid.

Hvad er dit liv uden rist eller ro?
 din lyst uden grænser og hvile?
 Hvad er din fred uden liv eller lyst?

Morsomme gamle sjællandske ord finder vi rundt om. Den lille David ser op til sine ældre brødre: Var de smukke, var de høje, brødrene til pogen *kræng*?

Og den vrede Moses »stritter« lovens tavler fra sig, da han ser israelitterne danse om guldkalven: »I samme stund kom Moses ned et storhav i ham bruste. Han tavlerne mod klippen *stred* så de lå sønderknuste.« (og jøderne *bralled op* og brugte mund).

Og ved brylluppet i Kana iler tjenerne afsted med deres »så«, et gammelt østdansk ord for en krukke eller balje med to ører – kendt endnu i Sverige: Tjenerskabet nu par om par sig skyndte med *så* til kilde, bredfuldt blev da hvert brudekar som Herren det bød og vilde.

Ja, selv Farao taler sjællandsk i den gamle vise om den lille Moses, da han byder sine folk udrydde israelitterne: »Ja, smid dem i Nilen, trods kællingsnak, så får vi da endelig has på det rak«.

Stærkere end disse rent sproglige efterklange af Grundtvigs sjællandske barndom, af hans samtaler med sin gamle sprogmeisterinde – altsammen udtryk tillige for hans stærke ønske om ret at få menigmand, og altså i første række sine sjællandske landsmænd i tale – er dog de mange billeder af det sjællandske, ofte rent sydsjællandske landskab, som han har oplevet det i barndomsdagene i Udby. Som hos alle dybe og stærke naturer er det de enkle og klare barndomsoplevelser, der livet igennem følger og præger hans sprog. Netop der-

for blev Grundtvig ingen romantisk naturlyriker, de finere nuancer i landskabets stemninger, i årstiders skiften, i vind og vejr, som vel først for alvor opleves i ungdomstiden, har han ringe sans for. På sin vis var han jo bange for naturen, som den magt der kan spærre for ånden og måske dræbe den, også derfor blev han stående ved de simple unuancerede udtryk for naturindtryk, som han tidligt har indsuget.

»— det hørte til mit øjes beskaffenhed at se det himmelske mere i historiens end i naturens billede,« sagde han som gammel engang om sine ungdomsvers.

Men han kunne nu også skimte det himmelske i naturens skønhed. Dejligt udtrykker han det i indledningsdigtet til Krønikerim, hvor Paradisets Have taler om sig selv og siger: »De som lytted til skjal-dens sang de drømte om mig fuld mangen gang, de så også glimt af min herlighed i aftenrøden og hjemmets fred, i pinsetiden, når skov blev grøn og bølgen krused sig mild og skøn, i barndomstiden, når den svandt hen, men fløj som en fugl forbi igen.«

Lad os kigge til slut på nogle sjællandske landskabsbilleder i Grundtvigs digtning. I »Åbent Brev til mine Børn« skimter vi et fint lille rids af præstegården i det frodige Sydsjælland: »Hvad ikke fandtes i den kirkeby på brinkerne imellem bøgeskove, hvor først mig vinkede den klare sky, hvor først mig frydede den blanke vove, hvor først jeg legede med blomster små, hvor først jeg staved på de store navne, hvor først jeg vandede kærminder blå kun for de herlige, hvem hjerter savne, det glimrende, som verden nu tilbeder, . . . det fandtes aldrig i vor præste-æt, mens to århundreder gik over lunden.«

Vi skal lede efter disse billeder. Grundtvig var ingen lyrisk digter, blev det aldrig. Hans digtning er jo på en måde alt for selvoptaget, belærende, forkyndende til, at der kan blive ret megen plads til naturen i den. Han skildrer sindsbevægelser, lidenskab, harme, forbitrelse, fortvivlelse eller dyb stille fred, han agiterer og skælder ud, og så har han ikke megen brug for natur og landskab. Myte og historie er langt bedre egnet til at anskueliggøre, hvad der lever i hans indre.

Men barndommens sjællandske landskab glemmer han aldrig, den lykkelige tid, »mens som barn på landet jeg var hjemme«.

Julemorgen i Udby: »Vor hytte er lav og så vor dør, kun armod er herinde« – eller »Nat i Østen er ej så lang som her ved juletider, ej det fyger som her i vang, og ej på is man skrider. Dog trækker kølig til marks det der, som i det tidlige forår her.«

I den stille landsby hører man ikke blot kirkeklokken bedre end i København, – det »høres trindt, når barnet græder og inddysses blidt ved vuggesang.« Kun her kan man driste sig til at sammenligne aftenklokken med hønsegården og give et Matthæus-ord en meget sjællandsk oversættelse: »Som hønen klukker mindelig, så kirkeklokken ringer –«.

Forår og påskeøsten lever i hans erindring:

»lever op i sind og hu, stander op af eders grave,
barnedage, følger nu, med mig ud i faders have,
lad mig under påskesang, kirkeklokkens højtidsklang,
blomsten til mit hjerte trykke, bryst og hoved med den smykke –«

Og blomsten, det er jo den »bondeblomst fra landsbyhave«, som landsbybarnet Grundtvig har gjort til hele Danmarks påkehilsen, både blandt kristne og andre.

Landskabsbillederne er ofte sådanne enkle syns- og høreoplevelser, farveklatter og klange, som – engang oplevet – bliver siddende i mindet og senere kan fæstnes i næsten træsnitagtige skitser:

»Immer dog lyset er såre godt, / prægtig er himmelens bue,
nyskoven grøn og havet blå / lystelig findes til skue.
Sommernatsfuglen til morgengry / slår sine triller, de søde,
Lærken hun synger højt i sky, / hilser den gyldne dagrøde.«

Sådan er det danske forår i hans store pinsesalmer: »I al sin glans nu stråler solen«, som er så velkendt. Og det dejlige vers: »Skin over vang, som en morgen med sang, morgen i maj, når det grønnes –«.

Ser du op til hvælvingen, skyerne sig klare,
lytter du til bølgerne, blidelig de svare,
mellem begge morgenglad, fryder sig med forårskvad
hele fuglekoret –«

Han husker landsbykirkevejen derhjemme:

Sig bakke op og bakke ned end kirkestien slynger.
Den snor sig mellem mark og eng, imellem korn og blommer,
forbi så mangan fugleseng i vår og liflig sommer.

I mærkelige billeder dukker barneminderne op. Om Kristus i dødsriget, det mægtige digt, der inspirerede Joakim Skovgårds store ungdomsbillede, hedder det: »Nu, Adam, hvor er du, blev hørt med en røst, som lærkens en pinsedagsmorgen.«

Det svarer til nattebilledet i pinsesalmen: »I sommernattens korte svale slår højt fredsskovens nattergale« – for der er på disse egne mange andre fredsskove end Rønnebæksholms, hvor Grundtvig skrev denne salme; og han har kendt dem alle.

I denne salme møder vi en fortættet form for den varme, skønne sommerlighed – med Sibberns udtryk – som fra hans barneår ligger dybt i sindet.

Det samme rige erindringsliv klinger igen i det store vers:

»Forjættede land, du hilser i morgenens spejklare strand, når børnene skimter din lignelse skøn, og drømmer, du findes, hvor skoven er grøn, hvor barnet kan dele med blomster og siv, sin lyst og sit liv.«

Alle kendere af Grundtvigs bibelhistoriske salmer og sange vil huske, hvorledes han omdanner det bibelske landskab i sit hjemlands lignelse. Det kan ske på munter, sjællandsk vis, som når han i visen om Jakobs drøm siger: »Natten kom med kæmpeskridt, dagen mat sig værged. Intet herberg vidt og bredt sås på *Flakkebjerg*«. Det sker når han maler det bibelske landskab med søen ved Tiberias, så den mest af alt minder om Præstø Fjord. Når det om den slumrende Jakob hedder: »Som lammet hviler i engens skød, hvor rislende bække rinder, så hviled Jakob ved Jaboks bred, omblånet af bly kærminster,« – så er det rimeligt, at vi om Rebekka får at vide, at »dejlig var pigen med øjne blå, med blyhed, med liv og med tække« – selv om det unægtelig er et udpræget nordisk og meget lidt arabisk kvindeportræt.

Vi kender det enkle efterårsbillede: »Hvor marken bølged nys som guld, med ax og vipper bolde, der ser man nu kun sorten muld og stubbene de golde.« – Og det kraftige vintermaleri:

Vinteren kommer og sneen falder, blomsterne visne i muld.
Isen optøes ej af gråd for Balder, tårerne stivne af kuld.

Med det gamle, sjællandske udtryk for soltø i februar, »Baldersgråd«.

Vi slutter dette hastige løb gennem Grundtvigs Sydsjælland med det dejligste sommeraftensbillede, som henter sin stemningsfylde fra

banken vest for Udby kirke med udsyn over det milde bondeland og det fjerne Smålandshav: »Som sol går ned bag lunden i havet lyseblåt, i sommeraftenstunden, mens fugle kvidre småt « –

På den samme banke har drengen kunnet stå og opleve, hvordan »sommerdagen gryer i hvide morgenskyer«. Og heraf danner den modne og prøvede mand mange år efter det mærkelige billede af en troende sjæls fortrøstningsfulde bortgang.

Måske en sjællænder især vil fornemme en egen fortrolighed gennem den sindige og stiltfærdige tone, hvori nogle af hans bedste salmer er stemt. Lidt brede og snaksomme – men det er meget sjællandsk – lidt omstændelige i ordvalget – men med en egen dyb glæde ved det træfsikre sproglige udtryk: »Kirken den er et gammelt hus, står omend tårnene falde, tårne fuldmange sank i grus, klokker end kime og kalde. Kalder på gammel og på ung, mest dog på sjælen træt og tung, syg for den evige hvile«. Eller: »Nåden hun er af kongeblood, vil ej med dronninger bytte«.

Som der i hele Grundtvigs folkelige gerning er en gammel arv fra sjællandsk landsbyfællesskab, samlet om bystenene og kirken, med oldermanden der taler *for* under den gamle lind, og en stor kirkeklokke, der kan høres over hele sognet, ja helt ud i udmarkerne, sådan er der i hans sprogtone et hjerteligt slægtskab med de gamle tiders sprog og de vendinger, der ligesom er slidt til gennem generationer og derfor falder så mundret og let på tungen.

Og smiler man end undertiden af hans borgestuedansk, som altså kan påvises mange andre steder end i saxeoversættelsen, så skyldes det ikke mangel på ærbødighed, men snarere vor egen usikkerhed overfor en stor del af de sproglige kilder, hvoraf endnu Grundtvig øste. Vort blodløse avis- og radiodansk kan tilvisse så langt fra sammenlignes med hans karske og sunde, men digterisk forædlede bondesprog, der for senere slægter måske vil blive lige så fjernt og uforståeligt, som det var for hans samtids æstetikere af Mynsters og Heibergs skole.

Blandt hans bibelhistoriske sange findes en om Peters Syn. Den skildrer beretningen om apostelen Peter, der i et drømmesyn ser en dug dale fra himlen fyldt med rene og urene dyr, både fugle, kryb og svin. Og Herrens røst lyder: Rejs dig, Peter, slagt og æd! En

beretning, der vel skal tjene til at ophæve Moselovens skel mellem rene og urene og åbne vej for hedningemission. Grundtvig udlægger dette syn på sin vis:

»Lovens åg blev sønderknuset / af Guds ånd med nådens ord /
 Dåben kom til hedninghuset / dækket der blev Herrens bord.
 I Gudsordets vandbad rensed, / rent er, Moselov uænsed,
 Alt, hvad Gud med Ord har skabt.«

Og så taler han til sig selv, han digteren, der både har vovet at bruge de Nordiske gudesagn, myter og Edda i sit salmesprog, og som har fyldt det med sjællandske kerneord: »Vov da, hjerte, vov det, tunge, hedningbårne, som vi ved, højt dit Gudskelov at sjunge for Guds store miskundhed. Kalder under Nørrelide, kun Guds engle alfer hvide, paradiset gladhjems vang.«

I det kristne sprog har vi nu fået frihed til at omskrive de orientalske engle til alfer, som vi kender i Norden. Og det arabiske paradys bliver i hvert fald Grundtvig mere fortroligt og kært, når han må bruge Vølvens ord derom og kalde det Gladhjem. Derfor planter han kærminder i Israels ørken og hører lærkesang over Galilæas bjerge.

Thi hvad skulle Paradis og evigt liv være, om vi intet formåede at genkende deri? »Er os tomme ord og lyde eget folk og fædres land, ved vi ej, hvad de betyde, mer end mængde, muld og strand, tomt er og hvert ord vi tale om Guds riges bjerg og dale, om Guds folk og menighed.« Derom taler Grundtvig frimodigt i versene om Edens Have, hvor det dejlige sted opfordrer de små tilhørere til at forstå hvad digteren mener, når han synger om Livets Rosengård: »Ej på hans læbe skal dø mit navn med det han synker i glædens favn. Og håber at vågne i Gladhjem brat: hans øjnes lyst og hans hjertes skat, hans blomsters eng og hans bøges lund, hans jævne mark mellem bælt og sund i fredens tegn bag de bjerge blå, han immer stirred vemodig på. Ja, venner jer til hans billedstil! Så springer der ud af hver blomst et smil; i kraftens fylde og heltens pris I se da og glimt af Paradis.« –

For Grundtvig måtte selv Paradiset ligne et sjællandsk landskab, om han skulle føle sig hjemme der. –